

Received	Reviewed	Published	Doi Number
15.02.2017	15.03.2017	24.04.2017	10.18298/ijlet.1684

A WORK WRITTEN IN IRAN UNDER THE INFLUENCE OF İNCE MEMED I: MADIYAN DAĞI ÜZERİNDE BİR ÇERAĞ

Yeşim İŞİK¹

ABSTRACT

Yaşar Kemal is a world famous writer with his novel İnce Memed I. Novel that has won the Nobel Prize of Literature has been translated into many languages. First translated into Persian in 1974 by Semin Bağçeban, it has attracted an attention in Iran. Works of Yaşar Kemal have been published by different writers and publishers and it necessitates to study extensively the effects of his works to modern Persian novel. Hasan Mir Abidini who draws attention with his studies on novels and stories in modern Persian literature indicates in his work named *Sad Sal-i Dastannevese-ye İnan* that *Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ* of Mansur Yakuti is the simplified version of *İnce Memed I*. In this study, with reference to views of Mir Abidini, *Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ* and *İnce Memed I* will be examined within the context of formative structuralist approach comparatively. We will try to appeal the influence of İnce Memed I on *Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ* by putting forward similarities and differences of two works. Appearance of village novel in Persia began in 1950s but its development was in 1960s and 1970s. Because Shah got impressed by western countries and he couldn't manage income properly, the level of welfare diminished and that got the reaction of people. Although Shah included land reform in reform movements named Beyaz Devrim in order to help society, those reforms were non- permanent. Excessive pressure of western countries on Shah led intellectuals to tend to ordinary village life and national values as a reaction to western thinking with the effects of Marxist idea. The role of translations from western literature is highly important here.

Key Words: Yaşar Kemal, Mansur Yakuti, Village Novel, Formative Structuralist Approach.

İRAN'DA İNCE MEMED I'İN ETKİSİ ALTINDA YAZILAN BİR ESER: MADIYAN DAĞI ÜZERİNDE BİR ÇERAĞ

ÖZET

Yaşar Kemal, *İnce Memed I* adlı romanıyla dünyaca üne sahiptir. Varlık Yayınları Roman Armağanı kazanan roman, birçok yabancı dile çevrilmiştir. Farsçaya ilk kez 1974 yılında Semin Bağçeban tarafından çevrilen eser, İran'da ilgi görmüştür. Farklı yazar ve yayınevleri tarafından da yayımlanan Yaşar Kemal'in eserlerinin İran modern romanına muhtemel etkileri kapsamlı incelemeleri gerekli kılmaktadır. İran Modern Edebiyatı sahasında roman ve hikâye türleriyle ilgili yaptığı çalışmalarla dikkat çeken Hasan Mir Abidini, *Sad Sal-i Dastannevisi-yi İnan* adlı eserinde Mansur Yakuti'nin *Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ* adlı romanının *İnce Memed I*'in sadeleştirilmiş şekli olduğunu belirtmektedir. Bu çalışmada Mir Abidi'nin görüşünden hareketle *İnce Memed I* ve *Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ* adlı romanlar Oluşumsal Yapısalcı Yaklaşımı ile karşılaştırmalı bir şekilde incelenecektir. Her iki eserin benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konularak *İnce Memed I*'in *Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ*'a muhtemel etkisi gösterilmeye çalışılacaktır. Modern anlamda İran'da köy romanının ortaya çıkması 1950'li yıllarda başlar, fakat oluşup gelişmesi 1960-1970'li yılları bulmuştur. Şah'ın batılı devletlerin etkisi altında olması, milli gelirleri doğru yönetememesi ve ülkede giderek refah düzeyinin düşmesi halkın tepkisini çekmiştir. Şah toplumu rahatlatmak üzere Beyaz Devrim adındaki reform hareketinde toprak reformuna da yer vermesine karşın yaptığı reformlar kalıcı olmamıştır. Batılı devletlerin Şah'ın üzerindeki aşırı baskısı aydınların batıya ve batıcılığa bir tepki olarak Marksist düşüncelerin de etkisiyle sade köy hayatına ve milli değerlere yönelmelerine sebep olmuştur. Bunda batı edebiyatından yapılan tercümelemlerin de yadsınamayacak bir yeri vardır.

Anahtar Kelimeler: Yaşar Kemal, Mansur Yakuti, Köy Romanı, Oluşumsal Yapısalcı Yaklaşımı.

¹ Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, yesimisik_29@hotmail.com.

1. Giriş

Varlık Yayınları Roman Armağanı ödülünü kazanan Yaşar Kemal'in *İnce Memed I* adlı romanı dünyaca üne sahiptir. Birçok dile çevrilen eser ilk kez 1974 yılında Semir Bağçeban tarafından Farsçaya çevrilmiştir. İnce Memed I İran'da çevrildiği dönemde oldukça ilgi görmüştür. Doğulu bir yazar olarak dikkat çeken Yaşar Kemal'in eseri, gördüğü ilgi sebebiyle 1978 ve 1983 yıllarında farklı yayınevleri tarafından yeniden basılmıştır. 1983 yılında Emir İsmaili tarafından 216 sayfalık özet tercümesiyle tekrar okuyucusuyla buluşan İnce Memed I, 1990 yılında tekrar basılmıştır. Son olarak eser 2003 yılında Hüseyin Mihrzad adlı başka bir mütercim tarafından yeniden çevrilerek yayımlanmıştır. Yapılan bu çevirilerin İran romanının oluşmasında İranlı yazarlar üzerine etkisi muhtemeldir. *İnce Memed I*'in etkisiyle yazılan en bilindik eser Mansur Yakuti tarafından kaleme alınan "*Çeraği Ber Feraz-i Madiyankuh*", "*Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ*" şeklinde Türkçeye çevirdiğimiz romandır. *İnce Memed I*'in sadeleştirilmiş şekli olan eser *İnce Memed I*'in Farsçaya çevrilmesinden iki yıl sonra kaleme alınmıştır. Mansur Yakuti'nin yazdığı bu eser onun en iyi eserlerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Mir Abidini, 1387: 549).

Bu çalışmada Yaşar Kemal'in *İnce Memed I* ve Mansur Yakuti'nin *Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ* adlı romanları Oluşumsal Yapısalcı Yaklaşımı ile karşılaştırmalı bir şekilde incelenecektir. Her iki roman arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, yazarların dünya görüşlerinin eserlerine ne şekilde yansıdığı değerlendirilecektir. Anlama aşaması verilen ilk bölümde; her iki anlatının bakış açıları, zaman, mekân, kişiler ve toplumsal yapı ve ilişkileri üzerinde durularak yapıtların özü ve iç tutarlılıklarına değinilecektir. Açıklama aşaması adlı ikinci bölümde ise yazarların özyaşam öyküleri, dünya görüşleri, anlatıların kaynakları ve simgesel çözümleme başlıkları altında yazarların yapıtlarını oluşturan dünya görüşleri bütünsel bir şekilde ortaya konulacaktır.

2. Oluşumsal Yapısalcı Yöntem

Toplumsal bir araştırmanın konusunu bireysel eylemlerde değil bütünlükte arayan holizm öğretisine göre, bir olayın anlaşılması için onun bir parçası olduğu bütünü anlaşılması gerekmektedir. Holistik yaklaşımlar çerçevesinde gerçekleşen Edebiyat sosyolojisi incelemelerinden yapısalcılık, Marksizm ve işlevsellik edebiyat sosyolojisi çalışmalarına yön verir. Oluşumsal yapısalcılığın temelini Holistik yaklaşım kuramlarından yapısalcılık ve Materyalizm oluşturur.

Lukacs ve Piaget'ten beslendiği düşüncelerle geliştirdiği oluşumsal yapısalcı eleştiri ile Lucien Goldmann, toplumsal değişme, gelişme ve çelişkilerden yola çıkarak toplumsal bir gurubun dünya görüşünü ortaya koyan, açıklayan, toplumsal simgeleri çözümleyen diyalektik- dinamik bir yöntem ortaya koymuştur (Güvenç, 2015, 22).

Lucien Goldmann "Oluşumsal Yapısalcılık" ya da "Yazın Toplumbilimi" diye adlandırdığı eleştiri kuramıyla bir yapıtın çözümlemesini yaparken yazarı değil, yapıtın ortaya çıktığı ortamın merkeze alınması gerektiğini ortaya koyar. Goldmann'a göre, toplumun ya da gurubun sahip olduğu düşünsel, sanatsal, dinsel ve ideolojik birikim ve dünya görüşü yine o toplum ya da gurubun yetenekli ve seçkin kişileri olarak kabul edilen sanatçı, düşünür ve yazarları gibi bireyler tarafından ortaya konulur. O halde bir yapıtı incelenirken o yapıtın ortaya çıktığı toplum koşulları dikkate alınarak çözümlenebilir (Atalay, 2007: 12). Her yapıtın bir toplumsal karaktere sahip olduğunu ifade eden Goldmann, bir bireyin dünya görüşü adını verdiği zihinsel yapıyı hiçbir

zaman kendi kendisine hazırlayıp ortaya çıkarmadığına inanır. Böyle bir yapıyı ancak bir gurup oluşturur, birey ise onu yüksek düzeyde bir tutarlılığa ulaştırır. Oluşumsal yapısalılık yöntemi, yapıtın bireyin değil toplumun bir ifadesi olduğu savından ortaya çıkmıştır.

Metnin içsel ve dışsal yapısını araştıran bütünlüklü edebiyat sosyolojisi yöntemi olarak dikkat çeken oluşumsal yapısalılık yöntemine göre, düşünceler belirli tarihsel koşullar altında bir araya gelirler ve belirli bir dünya görüşüne dönüşürler. Bir gurubun kendi kimliğini tanımlamaya zorlandığı durumlarda ortaya çıkan bu dünya görüşü bütün bir toplumun değerini oluşturmaz (Güvenç, 2015: 22-32). Goldmann edebiyat ve felsefenin değişik düzeylerde bir dünya görüşün anlatımları olduğunu ileri sürer. Dünya görüşleri ise kişisel değil toplumsal birer olgulardır. Bu bağlamda oluşumsal yapısalılık yöntem ürünün hangi insan gurubu ile ilintili olarak anlaşılabilirliği sorusun yola çıkarak yapıtın içkin ve aşkın toplumsal katmanları ve onların dünya görüşünü gün ışığına çıkarmaya yardım eder. Yazarın dünya görüşü metin çözümlemelerinde anahtar işlevi görmesi kuramın bir yönüyle yazara dönük olmasının göstergesidir (Tiken, 2009: 46).

Oluşumsal yapısalılık kuramı gereğince metin, anlama ve açıklaması aşaması şeklinde iki düzeyde incelenir. Anlama aşamasında; yapıtın özü ve iç tutarlılığı belirlenmeye çalışılır. Açıklama aşamasında ise; yapıtı çevreleyen toplumsal, siyasi ve ekonomi gibi dış unsurlarla beliren bütüncül bir dünya görüşü ortaya çıkarılır ve iç tutarlılığının ne şekilde oluştuğu gösterilmek istenir (Güvenç, 2015: 32).

2. 1. Anlama Aşaması: İçkin Çözümlemesi

2. 1. 1. Anlatının Bakış açıları

Güney Anadolu Bölgesinde doğan ve büyüyen Yaşar Kemal, romanlarında iyi bildiği bölge insanının sorunlarını dile getirmiştir. Romanlarında bizzat gözlemediği köylüler, aşiret beyleri, Yörükler ve eşraftan seçtiği tiplerden oluşturduğu kurmaca bir dünyada destansı yapıtlar üretmiştir. Romanlarında eşraf ile bürokrasi ittifakı karşısında köylünün durumu, değişim üretim araçlarının yarattığı yeni durumlar ve aşiretlerin yıkılışları gibi konular değiştiği hususlardır (Moran, 2006: 101-102). Köy edebiyatının kuru estetiğinden uzak kalmayı başaran Yaşar Kemal, Anadolu'daki köklerine ve şiirsel hayal gücünün büyümesine bağlı kalmıştır (Seyhan, 2011: 132). Zengin bir kültür içinde büyüyen yazar, âşıklardan halk hikâyeleri dinlemiş, küçük yaşta âşıklık yapmaya başlamıştır. *İnce Memed I*'de yazar- anlatıcı konumundaki Kemal, kimi zaman etkisinde kaldığı meddahlar gibi konuya müdahil olarak kendi görüşlerini yansıtmış, okuru muhatap alarak sohbet tarzında bölgeyi tanıtmış ve romana açık müdahalelerde bulunmuştur (Güvenç, 2015: 75).

İnce Memed I romanı klasik dönem bakış açılarından ilki olan hâkim bakış açısı ile anlatılmıştır. İlahi ya da tanrısal bakış açısı da denilen bu bakış açısında anlatıcı, bütün gizli konuşmaları duyan, kapalı kapılar ardında olanları bilen kişidir (Ayyıldız, 2011:175). Yaşar Kemal romanda tarafsızlığının gizlememiş, karşı güçlere karşı olumsuz bakış açısını sergilemiştir.

İnce Memed I'de tabiat, yer, giyim kuşam ve kişi tasvirleri önemli bir yer tutar. Çocukluğundan beri insanlarla ve doğayla iç içe hareketli bir yaşama sahip olan yazar, romanın başından itibaren yaptığı güçlü tasvirlerle okurun roman kahramanının yaşadığı çevreyi gözünün önüne getirmesini sağlar. Bir bitkinin ya da hayvanın, bir doğa olayının ya da insana ait bir durumun etkileyici ve detaylı tasvirleri, esere büyülü bir atmosfer katar. Yaşar Kemal'in kendi müşahade ettiği dünyanın

büyüsüne kapılmış olduğunu hissettirdiği *İnce Memed*’de tabiat koşulları ile insan özelliklerinin örtüştürülerek yaptığı betimlemeler dikkat çekicidir. Memed’in fiziksel özelliklerinin yaşadığı coğrafya ile ilişkilendirilmesi bu duruma en iyi örneklerden biridir: “*Toprağına göre yetişir, büyür, gelişir. Kırak toprakta büyüdü. Binbir bela... Boy atamadı. Omuzları bacakları gelişmedi. Kolları, bacakları kuru birer ağaç gibiydi. Kupkuru. Avurdu avurduna geçmişti. Yüzü esmerdi. Gün yanığı esmeri... Her bir yanı sert, keskin... Dudaklarının kenarında her zaman, bir gülümseme durur gibi... Acılığına, sertliğine yakışır.*” (Kemal, 2011: 63).

İnce Memed’deki karakterlerin içsel düşüncelerini dışa vuran iç çözümleme tekniği sıklıkla kullanılmıştır. Okura roman kahramanını tanıma imkânı veren iç çözümleme tekniği, kahramanı harekete geçiren sebepleri bildirir. İç çözümleme yöntemi kahramanın zihninden geçenleri okura yansıtılarak onun kişilik özellikleri hakkında ipuçları verir. Yaşar Kemal romandaki şahısların iç çözümlemelerine tanrısal bakış açısının geniş imkânlarından yararlanarak yer vermiştir. Konuşkan ve dışa dönük birisi olmadığı için Memed’in düşünceleri, yazar- anlatıcının okura aktarımlarından elde edilir (Güvenç, 2015: 95-96). Annesinin ve Hatçe’nin başına gelenleri duyan Memed’in duygu düşünce dünyası şu şekilde ifade edilmiştir: “*Memed yatağına girdi ama bir türlü uyku tutmuyordu. Günlerdir uykusuz, günlerdir yorgundu ama gene de uyku tutmuyordu. Anasının ölümü, Hatçenin mahpusluğu çok koymuştu ona. Memed, bunca felaketlerin altında bunalmış gibiydi. Boğulacak gibi oluyordu bazı bazı. Yüreği ateş alev kesmişti... Neden olursa olsun, bazen kendisinden, insanlardan, arkadaşlarından, her şeyden ürkiyordu. Ama içinden geçen her şeyi, hiç kimseye belli etmiyordu*” (Kemal, 2011: 253).

Yaşar Kemal karakterlerin sadece dış görünüşlerini değil aynı zamanda psikolojik durumlarını da açığa çıkaran iç monolog tekniğini kullanmıştır. Roman karakterlerinin iç dünyasına ve ruhsal durumunun kahramanın bakış açısıyla tanık olduğu iç monolog tekniği ile yazar Memed’in Hatçeyi beklerken duyduğu tereddüdü şu şekilde ifade etmiştir: “*Ya gelmezse”, “ Ya gelmezse ne yaparım?”, “Gelmezse ben bilirim yapacağımı,”* (Kemal, 2011: 96).

Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ’da da tanrısal bakış açısı hâkimdir. Mansur Yakuti köy ağasına karşı taraflı bakış açısını Çerağ ile annesi arasındaki diyalogda doğrudan sergilemiştir. Yaşadıkları köylerde salt kötülüğün kaynağı olan Sadık Ağa ve diğer ağalar, köylüye ve Çerağ’a karşı her zaman zalimce davranmışlardır.

Mansur Yakuti eserlerinde çocukluk döneminin sınırlı hatıralarına yer vermiştir. Zengin bir yaşam tecrübesinden yoksun olan yazar, eserlerinde şahit olduğu fakir halkın durumunu yansıtmıştır (Mir Abidini, 1387: 548). Yakuti Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ’da Çerağ’ın yaşadığı ortamı detaylara girmeden ve sade bir biçimde anlatmaktadır. Kısa fakat etkili kelimelerin kullanıldığı tasvirler sınırlıdır. Bu sınırlılık roman karakterlerinin fiziki tasvirlerinde de kendini göstermektedir. Roman kahramanının fiziksel özellikleri doğrudan betimlenmemiş, onunla ilgili bilgilerin roman karakterlerinin karşılıklı konuşmalarından anlaşılması tercih edilmiştir. Okur Çerağ’ın boylu poslu, otuz yaşında Rüstem gibi bir delikanlı olduğunu, kızların onun umuduyla kimseye varmadığını Çerağ’ın yolda karşılaştığı yaşlı kadınla yaptığı sohbetten öğrenir (Yakuti, 1976: 8). Yine Çerağ’ın boylu poslu bir delikanlı olduğu Ciran’ın annesine söylediklerinden anlaşılmaktadır: “*Ne kadar boylu poslu, dağ gibi*” (Yakuti, 1976: 79). Çerağ’ın etnik yapı olarak Kürt olduğunu ve siyah saçlara sahip olduğunu atıyla Madiyan dağına doğru ilerlerken yapılan tasvirde anlaşılmaktadır: “*Çerağ pelit ağaçları arasına saklanarak giderken bir taraftan da ağızda yöresel Kürtçe şarkılar mırıldanıyordu. İlik rüzgâr şapkasının altından çıkan siyah kâkülüyle oynuyordu.*” (Yakuti, 1976: 64).

Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ'da yazar- anlatıcı roman kahramanının içsel düşüncelerini dışa vuran iç çözümleme tekniği sıklıkla kullanılmıştır. Yazar dışa dönük ve çok konuşkan olmayan roman kahramanının içinden neler geçtiğini ve olaylar karşısındaki hislerini iç çözümleme tekniğiyle ortaya koymuştur. Babasının her ölüm yıldönümünde Çerağ'ın içine kapanıp kimseyle konuşmadığı günleri şöyle dile getirir: *"Her yıl bu zamanlarda günlerce haftalarca üzüntüden boğazı düğümленir sabahlara dek uyumazdı. Bağdaş kurarak oturur, annesiyle dahi konuşmazdı. Köydekiler Çerağ'ın güleç yüzünün neden asıldığını bilirdi"* (Yakuti, 1976: 8).Yine Çerağ'ın kimsesiz yalnız biri olduğunu hissettiği zamanlar şu şekilde ifade edilir: *"Yalnızlığın içine oturduğu, kimsesiz garip hissettiği zamanlar dağa kaçardı. Dağ ona güç verir ve üzüntüsünü perçinlerdi. Dağ gönlünü acularla doldurur, kinini cilalardı"* (Yakuti, 1976: 26).

Roman karakterlerinin içinden, kendi kendisiyle konuştuğu iç monolog tekniği (Ayyıldız, 2011: 185) Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ'da da kullanılan yöntemlerden biridir. Çerağ'ın babasının ölümünü düşünmesi, dağa çıktığında ya da içine düştüğü zor durumlarla nasıl başa çıkacağı ile ilgili iç konuşmalarına romanda önemli ölçüde yer verilmiştir. Çerağ köyün ağasını öldürüp dağa çıktığında içindeki kaygıları şöyle ifade etmektedir: *"Bırak oğulları babalarının intikamını almak için gelsinler... Üç yüz tane kurşunum var, üç ay bir orduyla savaşılabirim... Ağa'nın evini soyar, mallarını fakir fukara arasında dağıtırım... Sevaptır, hem bu Allah'ın da hoşuna gider"* (Yakuti, 1976: 26).

2. 1. 2. Zaman

*İnce Memed I'*de olayların ne zaman gerçekleştiğine dair belli bir zaman diliminden bahsedilmemiş olmasına karşın romandaki ipuçlarından yola çıkılarak roman konusunun yaklaşık on yıllık bir süreyi kapsadığı anlaşılmaktadır. Roman Memed'in 12 ila 21 yaş aralığı konu edinmiştir. Sonbahar mevsiminde Memed'in çocukluk yıllarıyla anlatıya başlanan roman, 18 yaşından itibaren Abdi Ağa'yı yaralayıp, yeğeni Veli'yi öldürerek dağa çıkmasıyla hız kazanmıştır. Romanda Memed'in Cumhuriyetin onuncu yılında çıkan afla serbest bırakılabileceğinin ifade edilmesi okuru 1933 yılına götürür. Böylece geriye gidildiğinde 1912 yılı Memed'in doğum günü olarak ortaya çıkar. Sonuç olarak romanın geçtiği zaman dilimi 1923 ila 1933 yılları arasındadır (Güvenç, 2015: 126-129).

Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ bir bahar gününün tasviriyle başlamaktadır. Fer verdin ayının son günleri olduğu belirtilen zaman diliminde Çerağ tarlasındaki yoncaları sulamaktadır (Yakuti, 1976: 6). Miladi takvime göre 21 Mart- 20 Nisan ayları arasına denk gelen Fer verdin ayı açık bir şekilde ifade edilmektedir. Anlatıya göre tam bu esnada adamlarıyla Çerağ'ın yanına gelen Köyün ağası, ondan tarlasını başka bir köydeki toprak karşılığında kendisine vermesini ister. Fakat Çerağ kabul etmez ve aralarındaki kavga sonucu Çerağ ağa'yı öldürür ve Madiyan dağına kaçır. O günlerde Çerağ otuz yaşındadır.

Çerağ böylece o çocukken babasını öldürten ve köylünün mahsulünü elinden alan ağa'yı öldürerek intikamını almış olur. Ağa'nın yerine geçen oğlu Sadık Han, Çerağ'ı yakalaması için kardeşini adamlarıyla birlikte Madiyan dağına gönderir. Çerağ, Sadık Han'ın kardeşini de öldürür. Çerağ'ın köy ağalarına isyanı halkın da onlara itaat etmekten kaçınmasına ve çalıştıkları toprakların üzerinde hak sahibi olduklarını söylemeye başlamalarına sebep olur. Bu durum diğer ağaları da rahatsız etmeye başlayınca etraftaki köylerin ağaları Çerağ'a karşı birlik oluşturur.

Çerağ'ı bir türlü ele geçiremeyen Sadık Han, adamı Ketabali'den yardım ister. Ketabali Madiyan dağına mesken edinen Çerağ'ın kurşunla dolu olan armasını ele geçirip, kaçmasını önlemek için atını öldürerek onu pusuya düşürür. Çerağ yaralanır ve köşeye sıkıştırılır. Çerağ'ın yardımsever komşusu, Haydar emmi, çalınan kurşun dolu armayı ele geçirerek oğlu Reşat'la tekrar Çerağ'a ulaştırarak onu ölmekten kurtarır. Çerağ yaralı olarak köylülerin evine sığınır. Misafiri olduğu köylünün oğlu Navhas'la iyi anlaşan Çerağ, evin kızı Ceyran'a da ilgi duyar. İyileşince atını öldüren ve kendisinin yaralanmasına sebep olan Ketabali'nin izini sürer. Çerağ gibi eşkıya olmak isteyen Navhas da Çerağ'la gider, fakat kısa süre sonra Ketabali'nin kurduğu pusuda ölür. Ahmed Paşa'nın köyü Payezabad'a kaçan Ketabali, olayları Ahmed Paşa'ya anlatır ve yardım ister. Onun yardımıyla sonunda Çerağ'ı yakalamayı başarır. Haydar emmi Çerağ'ın başına gelenleri öğrenir ve kardeşiyle ikinci kez onu kurtararak ormanlığa kaçırır. Payezabad köyünün en cesur delikanlılarından biri olan Sebzali, Haydar emmi tarafından onlara yiyecek getirmekle görevlendirilir.

Çerağ iyi olunca Sebzali ve onun Payezabad köyünün eski eşkıyalarından olan arkadaşı Nusret'i de yanına alarak hep beraber Madiyan dağına geri dönerler. Sadık Han Çerağ'ın yakalanmamasına öfkelenerek annesini öldürtmeye karar verir. Adamı Goli'yi göndererek Çerağ'ın annesini öldürtür. Romanda buraya kadar anlatılan olaylarda herhangi bir zaman diliminden bahsedilmez.

Çerağ'ın iyileştikten sonra Madiyan dağındaki durumunun anlatıldığı on dördüncü bölüm Hordad mevsiminin tasviri ile başlar. İran takviminde Hordad ayı miladi takvime göre 22 Mayıs-21 Haziran arasına denk gelmektedir. Bu bölümde belirtilen zaman dilimi nisan ayında başlayan olayların hızlı bir şekilde gerçekleştiğini göstermektedir. Toplamda on altı bölümden oluşan romanda Çerağ Haziran ayında Madiyan dağında saklanmaktadır. Kendi başına Çerağ'ı bir türlü ortadan kaldırmayı başaramayan Sadık Han, emniyet güçlerinden yardım ister. Kasabadaki emniyet görevlisi Tahir'in yardımcısına bir kese altın rüşvet verir. Böylece Madiyan dağına kuşatan Tahir'in yardımcısı Sadık Han'ın adamlarının da yardımıyla zorlu bir mücadeleden sonra Çerağ ve Sebzali'yi öldürülür. Geriye kalan Nusret, omzunda silahıyla uzaklaşırken Çerağın mirasını devam ettireceği görünümünü verir. Burada bitmeyen romanın on altıncı bölümde Haydar Emmi'nin oğlu Reşit'in büyüdüğü ve Setaresuz köyündeki yeni kahramanlık destanları yazdığı belirtilerek sonlandırılmıştır.

Çerağ'ın etrafında şekil alan olayların üç ay gibi kısa bir sürede gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Reşit'in yaşından hiç bahsedilmeyen romanda Çerağ'ın otuz yaşında olduğu günlerde onun daha çocuk olduğu anlaşılmaktadır. Fakat Madiyan dağına tek başına çıkıp kurşunları Çerağ'a götürdüğü dikkate alındığında on bir- on üç yaşlarında olduğu düşünülebilir. Büyüyüp halkın umudu olan bir eşkıyaya dönüşmesinin ne kadar zaman aldığıyla ilgili kesin bir tahmin yapılamamaktadır.

2. 1. 3. Mekân

İnce Memed I Yaşar Kemal'in doğup büyüdüğü Toros Dağları ve Çukurova civarında geçer. Yazar olayların gerçekleştiği Toros Dağlarını, Çukurova ve çevresini romanın akışı sırasında sürekli tasvir etmiştir. Detaylarla yapılan tasvirler yazarın bölgeye hâkimiyetinin olduğunu göstermesi yanında romana gerçekçi bir hava katmasını sağlamıştır.

İnce Memed çocukluk dönemini Değirmenoluk köyünde geçirir. Memed evden kaçınca Kesme köyünde Süleyman'a sığınır. On sekiz yaşında ilk kez köyünden çıkan Memed, Kadirli kasabasına gider. Abdi Ağa'yı yaralayıp, yeğenini öldürünce tekrar Kesme köyünde Süleyman'a sığınır. Kanun kaçağı olan Memed, Süleyman tarafından Deli Durdu çetesine götürülür. Memed Abdi Ağa'yı öldürmek için Aktozlu köyüne gider.

Memed diğer eşkiyalardan ayrılıp kendisiyle gelen Cabbar ile Çiçeklidesesi'ne yerleşir. Sonrasında daha güvenli olduğunu düşündüğü Alıdağı'na gider. Dağda geçirdiği zorlu mücadeleden sonra Hatçe'yi kaybedince kasabaya gider ve Abdi Ağa'yı öldürür. Memed köyüne geri döner ve köylüye Abdi Ağa'nın öldüğün müjdesini verip Alıdağı'na doğru atını sürer.

Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ'da bahsi geçen ilk mekân görkemli ve güzel otlaklara sahip olan Madiyan dağıdır. On iki yıl önce ağa'nın verimli otlaklarına köylünün sürülerinin girmesini yasakladığı Madiyandağı, Çerağ'ın babasının ölümüne sebep olduğu yerdir. Çerağ'ın çocukluğunun geçtiği yer olan Setaresuz, Madiyan dağına yakın bir köydür. Ağa'nın Çerağ'ın topraklarına el koymak istediği yer bu köydür. Çerağ ağa'yı öldürür ve kanun kaçağı olarak Madiyan dağına saklanır.

Zengin ağaların mallarını gasp edip fakirlere dağıtmaya karar veren Çerağ, ilk kez Hacı Han'ın köyünü basar ve ağanın kasasındaki paralarını alıp buradaki fakirlere dağıtır. Sadık Han'ın kahyası Ketabali'nin yaptığı plan sonunda yaralanan ve atı öldürülen Çerağ'ın ikinci sığınağı Sadık Han'ın kardeşi Ferah Han'ın köyü, Setareriz köyüdür.

Çerağın uğradığı başka bir köy ise Payizabad köyüdür. Ketabali'den intikam almak için onun peşine düşen Çerağ, Ahmed Paşa'nın köyüne ulaşır. Fakat olaylar umduğu gibi gitmez, Ketabali onu burada pusuya düşürür ve yakalar. Ölesiye dövülerek etkisiz hale getirilen Çerağ, Haydar emminin yardımıyla kaçırılıp ormana götürülür. Durumu düzelince ormanda güvenliğinin olmayacağını düşünerek Çerağ yine Madiyan dağına saklanır. Fakat emniyet güçlerinin desteğiyle saldırıya uğrayan Çerağ'ın birçok düşmanını alt etmesine rağmen vurulduğu yer yine Madiyan dağı olur. Romanda sınırlı bir coğrafyada gerçekleşen olaylar daima Madiyan dağı etrafında şekillenmiştir.

2. 1. 4. Kişiler

Bu bölümde her iki romandaki bütün karakterler ele alınmayacaktır. Amacımız *Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ* adlı romanın *İnce Memed I*'den ne şekilde etkilendiğinin ortaya çıkarılması olduğu için her iki romandaki karakterler tablo içerisinde eşleştirileceklerdir. *İnce Memed I*'deki karakterlerin *Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ*'da ne şekilde yansıdığı incelenecektir. Bu yüzden *Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ*'da karşılık bulmayan şahsiyetlerden bahsedilmeyecektir.

İnce Memed I	Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ
İnce Memed	Çerağ
Abdi Ağa	Ağa: Setaresuz köyünün ağasıdır. Çerağ'ın babasını öldürdü. Setaresuz köyündeki bütün tarlaları ele geçirmeye çalışınca Çerağ tarafından öldürüldü. Sadık Han: Ağa'nın ölümünden sonra onun yerine geçen büyük oğludur. Sadık Han Çerağ'ı yok edinceye kadar diğer köylerdeki kardeşleri ile işbirliği yaptı.
-	Cevad Han: Ağa'nın diğer oğludur.
-	Sohrab Han: Ağa'nın en küçük oğludur. Babasının intikamını almak için çıktığı Madiyan dağında Çerağ tarafından öldürülmüştür.
-	Ferah Han: Sadık Han'ın kardeşidir.
Ali Safa Bey: Toprak yası çıktıktan sonra topraklarını kaybeden bir ağanın oğludur. Babasının kaybettiği toprakları geri almaya çalışmaktadır.	Ahmed Paşa: Çerağ'ı yakalamak için Sadık Han'a her türlü desteği veren köy sahibidir.
Döne: Memed'in annesidir.	Nene: Çerağ'ın annesidir. Belli bir adı olmayan anne, köy ağzına göre ana anlamına gelen "nene" kelimesi ile ifade edilmiştir.
Topal Ali: Memed'in izini süren kişidir.	Ketabali: Ağa'nın hizmetçilerindendir. Ağa ölünce Sadık Han'ın emlakinden sorumlu kâhyası olur. Çerağ'ı yakalamak için planları o yapar ve Çerağ'ın izini o sürer.
Durmuş Ali: Hürü Ana'nın kocasıdır. Memed jandarmadan kaçarken onun evine saklanmıştır. Memed'in yerini dayak yiyip sakat kalma pahasına söylemez.	Haydar emmi: Setaresuz köyünden Çerağ'ın komşusudur. Eşi Golsena ve oğlu Reşit ile daima Çerağın zor zamanlarında yanında olmuştur.
Süleyman: Memed'in çocukken köyden kaçınca yanına sığındığı kişidir. Eskiden eşkıyalarla hayli vakit geçirmiştir. Memed'i Deli Durdu'nun çetesine götürmüştür.	Cevanmard: Yaralanan Çerağ'ı Payezabad köyünde misafir eden yaşlı adamdır. Karısı, oğlu Navhas ve kızı Ceyran ile Çerağ'ı destekledi. Gençliğinde eşkıyalık yapmış, evlenince eşkıyalıktan elini eteğini çekmiştir.
Hatçe: Memed'in kaçırıldığı sevgilisi.	Ciran: Çerağ'ın ilgi duyduğu kızıdır.
Asın Çavuş: Memed'i yakalamaya çalışan jandarma komutanıdır.	Tahir'in yardımcısı: kasabadaki emniyet görevlisidir. Sadık Han ile işbirliği yaparak Madiyan dağını kuşatmıştır.

*İnce Memed I'*deki Ali Safa Bey tipi *Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ'*da köylülerin topraklarını alma konusundaki hırsı açısından Sadık Han'a denk gelirken, ağa ile ciddi bir işbirliğine girme hususunda Ahmet Paşa ile eşleştirilebilir. Bu tarz farklılıklar diğer şahsiyet özelliklerinde de görülmektedir.

*İnce Memed I'*de bulunan önemli karakterler *Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ'*da büyük oranda karşılık bulmuştur. *İnce Memed I'*de yer alan olumsuz özelliklere sahip karakterlerde bir takım olumlu özellikler bulunmasına karşın *Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ'*da karakterler tam olarak ya iyi ya da kötüdür.

2. 1. 5. Toplumsal Yapı ve İlişkiler

*İnce Memed I'*de olayların ağırlıklı olarak geçtiği zaman dilimi 1930-33 yılları arasındadır. Bu yıllar Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanından sonraki yıllardır. Ülkenin zor koşullar altında olduğu bu dönemde nüfusun çoğunluğu kırsal kesimde yaşamaktadır. Tarımla uğraşan yoksul halk tarımsal alanda yapılan reformlardan faydalanamamasına karşın bürokrasiye yakın olan eşraf ve büyük toprak zenginleri imtiyazlardan rahatça faydalanabiliyorlardı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni başkenti olan Ankara, çevre iller ve bu illere bağlı kasaba ve köylerde yaşanan olaylardan anında haberdar olamıyordu. Kırsal kesimin haberleşme ağı olan telgraf zenginlerin tasarrufundaydı. 1923 yılından 1945 yılına kadar uzanan bu dönemde Türkiye'deki sosyo ekonomik güç ilişkisi bürokrasi, büyük burjuvazi ve eşraf üçgeni üzerindedir (Güvenç, 2015: 160-165).

*İnce Memed I'*de Abdi Ağanın baskı kurduğu beş köyde halk yoksuldur. Kasabadaki memurları ve dağdaki eşkiyaları kendi menfaati için kullanan Ali Safa Bey, köylünün elindeki toprakları almaya çalışır. Abdi Ağa ve Ali Safa Bey çıkarları için ittifak kurup devletin emniyet güçlerini de kendi emelleri için kullanarak yoksul halkı tamamen yalnızlığa iterek onlar üzerinde tahakküm kurmaya çalışır. Böylece yine yoksul köylü içinden çıkan Memed, açlıkla mücadele eden halkın tek umudu haline gelir.

Fakir halk bilinçsizdir. Zalim olsa da güçlü olduğu için köy ağalarına itaat ederler. Ağaya karşı birlik oluşturamazlar ve bireysel olarak da etkili olamayıp zulme uğrarlar. Birbirlerinin uğradığı haksızlıklara da göz yumarak, içlerine kapanırlar.

İran'da 1941-1961 yılları arasında toprak ağaları toplumun önde gelen sınıflarından birini teşkil etmiştir. Pehlevi hanedanının yönetiminde olduğu bu dönemde Meclis üyelerinin %56'sını soylular, yönetime gelen 17 başbakandan 15'ini ise toprak ağaları oluşturmuştur. 1953 yılında Musaddık'ın başbakanlığının darbe ile sonlandırılmasıyla soyluların siyasi etkinliği devam etse de Saray'ın egemenliği hâkimdi. Arazi düzenlemelerini kapsayan sosyal reformların yürürlüğe konulmasıyla siyasal etkinliği sona eren soylular, İran siyasal arenasından dışlandılar.

Muhammed Rıza Şah Pehlevi'nin 1963'te "Beyaz Devrim" adını verdiği ıslah çalışmaları arasında toprak reformu da vardı. Bu yenileşme programı, toprak dağıtımı ile feodal sistemi kaldıracak ve devlete ait kuruluşların hisselerini eski toprak ağalarına satarak sosyal ve mali üstünlükleri yeniden sağlayacaktı. Üretimle ilgilenmeyen toprak sahiplerinin memnun kaldığı bu uygulama sınıflar arası uçurumun genişlemesine sebep olmuştur. 1962-1966 yılları arasında uygulamaya koyulan toprak reformu ile Şah, o zamana kadar sergilediği askeri kimliği yerine bir halk lideri

imajı çizmeye çalışmıştır. Bu dönemde halkın karşısına askeri üniforması içinde değil, İran köylüsüyle iç içe olduğunu gösteren sivil elbiselerle çıkmıştır.

Toprak reformu sanayileşmenin hızlandırılmasını başlattıysa da reformların temelsiz olması, yol açtığı sınıflar arası uçurumun genişlemesi ve kültür ayrılıklarını tetiklemesi ile özellikle din adamları arasında muhalefeti şiddetlendirmiştir.

Çağdaş İran tarihinde siyasal değişim sürecinde etkili olmayan köylüler, genellikle çeşitli siyasi güçler tarafından organize edilmekteydi. 1962 yılında gerçekleşen Toprak Reformu ile İran'ın köylü toplumu önemli ölçüde değişime uğradı. 1974 yılında köylülerin %33'ü arazi sahibi değildi (Tabrizi, 2004: 5-6)

İran'da modern anlamda, köylülerin sorunlarının edebi eserlere yansıtılması 1950'li yıllarda başlar, gelişmesi ve olgunlaşması ise 1960-1970'li yılları bulur (Moştak Mehr- Şehper, 1389: 84). Bu düzlemde değerlendirilen *Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ*'da toplumsal yapı, zengin köy ağaları ve fakir köylü düzleminde biçimlenir. Pehlevi döneminde halk, sosyal adaleti sağlayamayan Şah rejimine karşıdır. Köy ağaları kasabadaki yöneticilerle iyi ilişkilerde bulunup kendi imkânlarıyla bir türlü yakalayamadıkları Çerağ'ı ölü ya da diri ele geçirmek için jandarmayı harekete geçirirler. Ahmed Paşa Tahir'in yardımcısı bir kese para gönderir. Çerağ'a iftiralara atarak onun suçlu göstermeye çalışan köy ağaları, onu yakalamak için kendilerine çalışan köylülere toprak verme vaadiyle onları kandırır. Fakir halk maddi çıkarlar sağlayıp açlık sınırından kurtulabilmek için ağalarla işbirliği yapar. Çerağ'ın annesini öldürmesi için Sadık Han tarafından görevlendirilen bir köylü, istemese de yaşlı kadını boğarak öldürür. Köy halkını korku ile baskı altına alan köy ağaları, istedikleri zaman köylerin tarlalarına ve hayvanlarına el koyma hakkını kendilerinde görürler. Hayvanların dahi onlardan daha iyi koşullar altında yaşadığını düşünen köylü, yaşadıkları zulme karşı baş kaldırmaya cesaret edemezler. Fakat ne olursa olsun Çerağ'ın onlar için mücadele etmesini, kanının son damlasına kadar köy ağaları ile mücadele etmesini beklerler. Çerağ Ahmed Paşa'nın köyünde yakalanıp ahıra hapsedildiğinde Haydar emmi dışında kimse gidip onu kurtarmayı düşünmez. Korkuları yüzünden acizliği huy edinen köylü, harekete geçme konusunda kendisini hep mazur görür.

Çerağ Ahmed Paşa'nın köyünde tuzağa düşürülüp dövülerek hapsedilmesinin ardından kurtarılp Madiyan dağına götürüldüğünde ezilen kaburgalarının iyileşme süresi uzun sürer ve bu arada Ahmed Paşa köylüye kan kusturur. Ağa'nın bir köylünün ineğine el koyması bu köylünün dağa çıkarak Çerağ'dan hesap sormasına sebep olur. Ona korkak bir fare gibi dağa saklandığı için kızar ve şöyle der: *Eşkîya dediğinin kalbi halk için atar. Sen ki başıboş bir hırsız değilsin, öyle değil mi? Ee öyleyse! Eşkîyanın kanı dökülürse toprağımız onun kanıyla sulanır ve binlercesi dünyaya gelir. Eşkîya ölümden korkmamalı... Eğer asilik kanı damarlarında akıyorsa aldığın her nefeste halkı düşünmelisin...*" (Yakuti, 1976: 131).

3. 1. Açıklama Aşaması: Aşkın Çözümleme

3. 1. 1. Yazarların Özyaşam öyküleri ve Dünya Görüşleri

1923 yılında Adana'da doğan Yaşar Kemal (Kolcu, 2009, 236), söylediği şiirlerle yaşadığı muhitte kısa sürede tanınmıştır. Yaşar Kemal köyüne gelen aşıklarla sık sık atışarak daha çocukken yeteneğini ispatlamıştır. Fakat söylediği şiirleri aklında tutamadığının farkına varınca okuma

yazma öğrenmesi gerektiğini anlayıp okula başlamıştır. Adana'da kışın çalışarak bir taraftan da okula devam etmiş, yaz tatillerinde yine köyünde akrabasının tarlasında çalışarak geçimini sağlamaya çalışmıştır. Ortaokulun son sınıfında uzun süren hastalığı süresince zamanının çoğunu edebiyat çalışmalarına ayıran Kemal, devamsızlık sorunu yüzünden okuldan ayrılmıştır. Okuldan ayrıldıktan sonra farklı işlerde çalışmış Çukurova'da edindiği tecrübeler sonunda folklor derlemeleri yapmıştır. Yaptığı çalışmalar 1943 yılında *Ağıtlar I* adı altında Adana Halkevi yayınları tarafından çıkarılmıştır.

Yaşar Kemal Kayseri Talas'ta askeri görevini yaptığı 1946 yılında ilk hikâyelerini yazmıştır. 1950'de komünistlik propagandası yaptığı gerekçesiyle cezaevine giren Yaşar Kemal, tahliye olduktan sonra mahkeme başkanının tavsiyesi sonucu İstanbul'a gitmiştir. İstanbul'da zor koşullar altındaki yaşamı tanıdıkları aracılığıyla Cumhuriyet Gazetesi'ne muhabir olarak girmesiyle son bulmuştur.

Diyarbakır ve Van'da gazeteci olarak çalıştığı zaman yaptığı röportajları *Anadolu Notları* adlı gazetede yayımlandığında oldukça ses getirmiştir. Yaşar Kemal 1950'li yılları röportaj yaparak geçirmiş, 1953 yılında ise *İnce Memed I*'i yazmıştır. 1955 yılında *Teneke* adlı hikâyesi ve *Çukurova Yana Yana* başlıklı röportajı çıkmıştır. 1956'da *İnce Memed'e* Varlık Roman Armağanı verilmiştir. 1960 yılında *Ortadirek*, 1963'de *Dağın Öte Yüzü* ve *Yer Demir Gök Bakır* adlı eserleri kitaplaştırılmıştır.

1962'de Türkiye İşçi Partisi'ne giren Yaşar Kemal, burada çeşitli görevlerde bulunmuştur. Haftalık siyasi bir dergi olan Ant'ın kurucularından birisi olan yazar, yazdığı *Marksizm'in Temel Kitabı* adlı eserden ötürü 18 ay hüküm giyse de karar Yargıtay'ca bozulmuştur. Daha önce gazetede tefrika şeklinde yayımlanan *İnce Memed II* 1969 yılında kitap haline getirilmiştir. Yaşar Kemal, siyasi anlamda yoğun geçen 1960'lı yılların ardından, 1970'li yıllarda kendini yazmaya vermiş, yılda ortalama olarak bir kitap çıkarmıştır. 70'li yıllarda uluslararası platformlarda belli bir şöhret kazanan yazar, pek çok ülkenin kültür kuruluşlarınca davet edilmeye başlanmıştır. 1978 yılında *Yer Demir Gök Bakır* adlı romanı Fransa'da en iyi yabancı roman seçilmiştir. 1973'te Nobel'e aday olarak gösterilen Kemal, ülkede artan terör olaylarından ötürü eşiyle Paris'e gitmiştir. 1982'de Modern hümanizmaya katkısından ötürü uluslararası "del Duca" ödülüne, 1984 yılında "Legion d'Honneur" nişanına ve TÜYAP Edebiyat Halk Ödülü'ne layık görülmüştür. *İnce Memed III* romanı ile 1986'da "Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü"ne, *Kale Kapısı* romanıyla "Orhan Kemal Roman Armağanı" ödülüne layık görülmüştür. 1987 yılında yayımladığı *İnce Memed IV* adlı romanıyla tekrar Nobel'e aday gösterilmiştir. 1995-1996 yıllarında yazdığı yazılardan dolayı hakkında soruşturma açılmış, fakat yargılama sonunda beraat etmiştir. 1991 yılında Strasbourg, 2002 Bilkent ve 2009'da Çukurova Üniversitesinden fahri doktorluk unvanı verilmiştir (Güvenç, 2015: 55-61). Daha birçok ödüle layık görülen yazar, 2015 yılında vefat etmiştir.

Türkiye'de var olan Anadoluçuluk kavramı II. Dünya Savaşı'nda yaşanan değişimler sonunda bazı Türk yazarlarının daha evrensel düşünce akımları ile ilgilenmelerine sebep olmuştur. Özellikle 1942'li yıllar Türk aydınlanmasında köklü değişimlerin gerçekleştiği bir dönemdir. Bu dönemde yazarların köye bakış açılarının kökleştiği yerlerden biri olan Köy Enstitüleri zamanla ideolojik bir yapı kazanmıştır. Köy enstitülerinde yetişen yazarlar köy gerçeği anlayışının romana yansımada önemli katkı sağlamışlardır (Yalçın, 2011: 91-92). Türkiye'de sanayileşme ve çoğulcu demokrasi anlayışının benimsenmesiyle toplumsal gerçekçilik akımı memleket gerçekliğinin yerini almıştır. Toplumsal gerçekçi akımında 1946 yılından sonra Yaşar Kemal en tanınan isimlerinden biri olmuştur (Enginün, 2004: 288). Yaşar Kemal'in *İnce Memed I* adlı eserinde Osmanlı Devletinin

iskân siyaseti sırasında aşiretlere verdiği toprakların yıllarca etkili kullanılmaması sonucunda toprakların art niyetli belli bir kesimin elinde toplanması ile halk arasında husumetin ortaya çıktığı ve toprakların ilk sahiplerine verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Romanda devlet egemen olmadığı için Memed bu sorumluluğu yasa dışı yollarla yerine getirmektedir (Yalçın, 2011: 141- 142). Ekonomik ilişkilerin dengeli olmaması sonucunda *İnce Memed I*'de ortaya çıkan eşkıyalık, her ne kadar şahsi bir meseleden ortaya çıktıysa da giderek ideolojik bir mahiyet kazanmıştır (Kaplan, 1997: 187).

Mansur Yakuti 1948 yılında Kirmanşah'da doğdu. Fakir bir aileden gelen yazar, köy öğretmeni olarak hayata atılmıştır. Çocukluk dönemine ait hatıralarını eserlerine yansıtan Yakuti, *Zahm* adlı kısa hikâyelerinden oluşan mecmuada ülkenin batısında zor koşulları altında eğitim ve öğretimle meşgul olan öğretmenlerin yaşadıkları zorlukları dile getirmiştir. Mensuri'nin en iyi hikâyesi olarak anılan *Gol-i Has* (1974), Kirmanşah'ın fakir mahallesinde geçmektedir. Anton Çehov'un etkisinde olan eserde modern taşıma araçlarının şehre gelmesiyle geleneksel at arabalarının onun yerine geçme sürecini anlatmaktadır. Fakir bir yaşamda içerisinde duygusal olarak ata olan bağlılığı göstermesi açısından başarılı bir eser olarak ifade edilmektedir. *Kudeki-yi Man* (1975) adlı hikâye mecmuasında şehre taşınan köylü bir ailenin yaşadıklarını anlatmaktadır. *Ba Beççeha-yi Hodiman*, *Dastanha-yi Ahu Dere*, *Merdan-i Ferda*, *Sal-i Kurpe*, *Ziraftab* ve *Pacuş* diğer eserleridir. Yakuti'nin en başarılı romanı *Çeraği Ber Feraz-i Madiyan-i Kuh*'dur. *İnce Memed*'in sadeleştirilmiş şekli olan eser (Mir Abidini, 1387: 546-549) 1976 yılında ilk basımını yapmıştır.

3. 1. 2. Anlatıların Kaynakları

1915 yılına kadar Van'ın bir köyünde yaşayan Yaşar Kemal'in ailesi 1915 yılında Rusların bölgeyi işgal etmesi sonucunda oradan göç etmek zorunda kalmıştır. Yaşar Kemal'in ailesi bir buçuk yıl süren bir göç sonunda Çukurova'da bir Türkmen köyüne yerleşmiştir. Etnik yapı olarak Kürt bir ailenin çocuğu olan Kemal, evde sürekli Kürtçeyi duymasına karşın sosyal yaşantısında iç içe olduğu Türkçeyi konuşma dili olarak tercih etmiştir. Elbette bu tercih kendiliğinden, doğal bir seyir içerisinde gerçekleşmiştir. Yaşar Kemal Türkçenin zengin bir şekilde konuşulduğu bu Türkmen köyünde her kadının bir şair kadar yetenekli olduğunu ifade etmektedir. Karacaoğlan şiirlerinin halk kültürüyle karıştığı bu bölgeye gelen destancı ve âşıkları dinleyen ve onlarla tanışma fırsatı bulan Kemal, zengin bir halk kültürü edinmiştir. Kürtçeyi anlayıp kısa cümleler kurabilen yazar, eserlerini Türkçe vermiştir. Annesinin ailesindeki bütün erkeklerin eşkıya olması ve onlarla ilgili birçok kahramanlık hikâyesi duymasının Yaşar Kemal üzerinde derin izler bıraktığı eserlerinden anlaşılmaktadır. Böylece yazar için eşkıyalık tanıdık bildik bir kavram haline gelmiştir. Yazarın büyüklerinden dinlediği maceralarda anlatılan eşkıya tiplerindeki dürüstlük ve onurlu tavır onları yazarın gözünde meşrulaştırmıştır. Dikkat çekici olan şey yazarın bu durumu arka platformda sosyalist bir anlayışla adalet ve eşitlik ekseninde ele almasıdır.

1951 yılında Komünist propagandası yaparken yakalanan bir gencin verdiği isimler arasında Adana'nın Kadirli kasabasında arzuhalcilik yaparak geçinen Yaşar Kemal'in ismi de vardır. On beş gün cezaevinde kalan yazar, komünist olduğu gerekçesiyle linç edilme tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır (Kemal, 2001: 48). Adana'da sosyalist gençlerle bir gurup kuran Yaşar Kemal, o dönemde sosyalist kitaplar yeterli olmadığı için ideolojisini usta- çırak ilişkisi içinde sözlü olarak öğrendiğini ve sosyalist militanlığını edebiyatla birlikte götürmeye çalıştığını belirtmiştir (Kemal, 2001: 91).

Yaşar Kemal İlk kez 1946-47 yıllarında roman denemelerine başlamış 1951 yılına gelindiğinde *İnce Memed I* romanının konusunu zihinde tamamen oluşturmuştur. Maddi sıkıntıları yüzünden bir türlü oturup yazmaya vakit bulamadığı eseri, Cumhuriyet gazetesinden aldığı avansla bir yıl içinde yazmıştır. *İnce Memed I* ilk kez 1953-54 yıllarında roman Cumhuriyet gazetesinde dizi halinde yayımlanmıştır (Kemal, 2001: 71).

Sınıfların özgürlüğüne inanan yazar, *İnce Memed I*'de ekonomik anlamda halkı sömürdüğünü düşündüğü Abdi Ağa'ya karşı yapılan mücadeleyi haklı görmüştür. Kasabadaki üst düzey yöneticileri kendi çıkarları için yönlendiren Ali Safa Bey de aslında devlet kurumlarının tarafı olduğunun bir göstergesidir. Aynı şekilde Asım Çavuş'un dağda onca eşkıya varken sadece Memed'i yakalamaya çalışması yine Ali Safa Bey'in baskısı yüzündendir. Yazar ağalık sistemini doğrudan eleştirirken devlet sistemini dolaylı bir şekilde eleştirmiştir. Eşraf ile halk arasındaki adaleti doğru düzgün sağlayamayan sistem arasında kalan Asım Çavuş'un kimseye fark ettirmeden Memed'i koruması bu durumun göstergesidir.

Halk hikâyelerinden, okuduğu yerli ve yabancı eserlerin etkisiyle eserlerini zenginleştiren Yaşar Kemal, *İnce Memed I*'de erdemli eşkıya tipini oluşturmuştur. Memed sevdiği kızı Abdi Ağa'nın yeğeni ile nişanladıkları için onu kaçırmıştır. Sevdiği kız uğruna kızın nişanlısını öldürüp ağa'yı da yaralayarak dağa kaçan Memed, başta kanundan kaçmak için dağa çıkmıştır. Memed içine düştüğü Deli Durdu çetesinin insanlara yaptığı zulme dayanamayıp onlardan yollarını ayırmıştır. Eşkıyalık yapacaksa ezilenlerin haklarını korumak için yapması gerektiğine inanan Memed, yapı olarak insani değerlere önem veren bir kişidir. Gittikçe halka kan kusturan, onları aç bırakan, istemediği bir durum olduğunda köylüleri gözünü kırpmadan öldüren ağa'ya karşı bir tehdit unsuru haline gelmiştir. Merkezi otoritenin zayıf olduğu, egemen güçlerin çıkarları doğrultusunda zayıfları ezdiği bir toplumda Memed, sosyal adaletin temsilcisi haline gelmiştir. Giderek halk arasında bir kahramana dönüşmüştür. Memed'in eşkıyalık macerası bireysel bir eylemden toplumsal bir eyleme dönüşmüştür (Güvenç, 2015: 198-201).

Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ 1976 yılında yayımlanmıştır. İran'da Pehlevi Hanedanı hüküm sürdüğü bu dönemde 1962 yılında toprak reformu gerçekleşmiştir. Toprak reformundan önce köylüler, köylerdeki ağaların tahakkümü altındaydı. Köylü halkı istismar eden ağalar, onların bilinçlenmesini ve dışa açılmasını istememişlerdir. Küçük topluluklar şeklinde yaşayan köylüler, kendi kendilerine yetmeye çalışmışlardır. Fiziki koşullar açısından İran köylülerinin birbirinden uzak olması köylüler arasında bir birlik kurulmasını engellemiştir. Çok fazla şehre gelip gitmedikleri için de şehirdeki olaylardan hatta siyasi değişikliklerden dahi haberdar olamamışlardır. Toprak reformu ağaların köylü üzerindeki mutlak baskısını ortadan kaldırmıştır. Köylere yolların yapılması köylünün şehre ulaşımında rahatlık sağlamıştır. İş için şehirlere giden köylüler zamanla siyasilerin hedefi haline gelmiştir. Böylece köylüler bir süre sonra siyasi anlamda görüş bildirecek bir konuma ulaştı (Mollayi- Musevi, 1395: 166). Toprak reformu sanayileşmenin hızlandırılmasını başlattıysa da reformların temelsiz olması, yol açtığı sınıflar arası uçurumun genişlemesi ve kültür ayrılıklarını tetiklemesi özellikle din adamları arasında muhalefeti şiddetlendirmiştir (Tabrizi, 2004: 167).

Eserlerinde realist anlayışı benimseyen Mansur Yakuti, sosyalist anlayışına sahiptir. Pehlevi rejimine karşı olan yazar, toplumu siyasi, iktisadi ve içtimai boyutuyla ele almaya çalışmıştır. Pehlevi rejiminin siyasi uygulamalarından rahatsız olmuş, fakir köylü halkın karşılaştığı gerçek sorunlarını eserlerine yansıtmıştır. Bu yüzden eserlerinde Pehlevi rejiminin uygulamalarının siyasi ve iktisadi toplumsal yansımalarını bulmak mümkündür (İskenderi, 1394).

Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ adlı roman anlatı kaynağını İran'da yoksul köylünün ekonomik anlamda içinde bulunduğu adaletsiz ortamdan almıştır. Merkez otoritenin boşluğundan faydalanan köy ağalarının, fakir köylü halkı nasıl sömürdüğüne anlatıldığı romanda Çerağ, topraklarını elinden almaya çalışan ağa'yı öldürür. İstedığı zaman halkın malında tasarruf hakkını kendinde gören ağa, yıllar önce Çerağ'ın babasını köylünün gözü önünde öldürmüş ve ailesine zulmetmişti. Çocukluğundan itibaren ağa'dan nefret ederek büyüyen Çerağ'ın onu öldürerek hem babasının öcünü hem de zulmettiği halkın öcünü almıştır. Çerağ'ın ağa'ya karşı çıkması ve hakkını savunması zamanla civar köylerde duyulmuş ve böylece diğer köylerdeki ağalarından da varlığı sorgulanmaya başlamıştır. Çerağ'ın ezen- ezilen, zengin- fakir, halkı- haksız zıtlığıyla şekil alan mücadelesi zamanla toplumsal bir boyut kazanmıştır. Devlet memurunun para karşılığında ağalar ile işbirliği yapması sistemdeki kokuşmuşluğun bir göstergesidir. Devlet mekanizmasının sosyal adaleti gerçekleştireceğine olan inancın yok olması Çerağ'ın ölümünden sonra yerine kendi gibi başka gençlerin geçeceği imajı verilerek ifade edilmiştir.

3. 1. 3. Simgesel Çözümleme

Yaşar Kemal'in *İnce Memed I*'de olay örgüsüyle beraber işlediği simge çakırdikenidir. Bu romanda toprağı sömürerek verimsiz yapan çakırdikenini, halkı sömürerek yoksul duruma düşüren ağalarla özdeşleştirilmiştir (Güvenç, 2015: 208). Kıraç verimsiz topraklarda biten çakırdikenini, Abdi Ağa tipini sembolize etmektedir. Verimsiz topraklar ise cahil köylüyü temsil eder. Zira yapısı düzgün bir toplumda Abdi Ağa gibi bir karakterler tutunamaz. Köylü cahil olduğu için Abdi Ağa'ya karşı çıkmayı akıllarından bile geçirmez. Elbette son derce fakir olan köylünün açlık duygusuyla mücadele etmekten başka bir düşüncesi yoktur. Aynı zamanda acıyı sembolize eden çakırdikenini Abdi Ağa'nın zulmünü de ifade eder. Ağa haksız yere Çerağ'ın babasını öldürmüştür. Keyfi olarak halkın malını zorla elinde almış, kulları olarak gördüğü köylüyü insan olarak görmemiştir.

İnce Memed I'de Abdi Ağa'nın ve köylünün kıyafetleri ve duruşları onların sosyal konumlarını temsil etmektedir. Ağanın kapısında iki büklüm, yırtık el dokuması giysileri ile bekleyen köylü fakirliğin, zilletin ve çaresizliğin göstergesidir (Kemal, 2004: 58). Buna karşın Abdi Ağa, siperini sol kulağının üstüne indirdiği başındaki kasketi, elindeki taneli kehribar tespihi ile dindarlığın, sırtındaki ipekle işlenmiş nakışlı mintanı ile zenginliğin timsalidir (Kemal, 2004: 30). Yine Ali Safa Bey'in elindeki gümüş kırbaçının onun diktatörlüğünün göstergesidir (Kemal, 2004: 294).

Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ'da olay örgüsüyle beraber işlenen belirgin bir simge yoktur. Romandaki en önemli sembol Madiyan dağıdır. Çerağ için kıyı köşesinde su kaynaklarının ve pelit ağaçlarının oluşturduğu küçük ormanlık bir alanı ile Madiyan dağı yalnızlığın, kimsesizliğin ve öfkenin sembolüdür (Yakuti, 1976: 25-26).

Roman ile roman kahramanının adı anlam bağlamında irdelendiğinde derin anlamlar içerdiği görülmektedir. Işık, nur, aydınlık anlamına gelen roman kahramanının adı, *Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ* başlığıyla değerlendirildiğinde yaşam koşulları zor olan bir coğrafyada üzerindeki umudu ve aydınlık günleri sembolize etmektedir.

Çerağ için "yaratıcı" tahakkümün ve adaletin sembolüdür. Allah'ı tahakküm açısından bir tür ağa'ya benzeten Çerağ, adaleti olmazsa ağalık sıfatına layık olmayacağını düşünmektedir. Allah'ı adaleti ekseninde gökyüzünde bir asiye benzeten Çerağ, kendini Setaresuz köyünde zulme baş kaldırdığı için haklı bulmaktadır (Yakuti, 1976: 26).

Çerağ'ın mallarını alıp köylüye dağıttığı Hacı Han'ın isminin önündeki Hacı sıfatı onun dindar olduğuna işarettir. Dindar olmasına rağmen halka zulmeden Hacı Han'ın evinin duvarlarının rengârenk halılarla kaplanmıştır. ipek yastıklara yaslanıp afyon dumanıyla kaplı odada keyif yapan ağa, müreffeh bir yaşamın, zevkin ve sefanın sembolüdür. Açlıktan kırılan ve avurtları içene geçen köylü tiplmesi ise sefaletin, çaresizliğin ve umutsuzluğun timsalidir. (Yakuti, 1976: 39-44)

4. Sonuç

Zengin halk kültürüyle büyüyen Yaşar Kemal eserinde beslendiği zengin kültür unsurlarını yansıtmayı başarmıştır. *İnce Memed I*'deki tasvirler, semboller romanın olay örgüsüne anlam bağlamında zenginlik katmıştır. *İnce Memed I* ile kıyaslandığında *Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ*'da tasvirler ve semboller zayıf kalmıştır. *İnce Memed I*'de Memed'in duygu dünyası, çabası, ölesiye tarlada çalışması, Abdi Ağa'ya karşı hisleri geniş ölçüde tasvir edilmiştir. *Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ*'da yazar vermek istediği mesajı doğrudan roman karakterinin ağzıyla beyan etmiştir. Bu şekilde, romanda gerçekleşen olayların akışı hızlı olmuş ve orijinal bazı tasvirlerle rağmen anlatım sınırlı olmuştur.

Her iki eserde de ağa tiplmelerine olumlu özellikler atfedilmemiş ağalar başlı başına baskı ve zulmün kaynağı olarak belirtilmiştir. *İnce Memed I*'de ağanın isteği üzerine Memed'i yakalamaya çalışan tiplerden Topal Ali ve Asım Çavuş Memed'in mertliğinden ötürü ona karşı vicdanî bir tavır geliştirip kendi iç dünyalarında Abdi Ağayı haksız bulmuşlar ve zaman zaman etraflarındakilere hissettirmeden Memed'i korumuşlardır. Oysaki *Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ*'da Ketabali tipi ağalar gibi kötü kalpli bir tiptir ve sorgusuz sualsiz ağanın emrindedir. Çerağ'ın annesini öldüren Sadık Han'ın adamı Goli ise her ne kadar bu işi yaparken zorlansa da sonunda cinayet işlemiştir. *İnce Memed I*'de olumsuz roman tiplerinin iç hesaplaşmaları güçlü bir şekilde ifade bulmuştur. Her iki romanda da taraflı bir anlayış sergilenmiştir.

Her iki eserde de roman kahramanlarının adları kitabın isminde yer almıştır. *İnce Memed I*'de roman kahramanı fiziksel olarak zayıf bir yapıya sahip olmasına karşın irade olarak güçlü, cesur ve çevik birisidir. Memed'i gören hiç kimse onun eşkıya olabileceğine inanamaz. *Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ*'da ise roman kahramanı boylu, poslu ve yakışıklı birisidir. Aydınlık ve ışık anlamına gelen Çerağ ismi romanda umudu çağrıştırmaktadır.

Her iki eserde de soylu, iyi kalpli ve adaletli eşkıya tipi ön plandadır. *İnce Memed* Hatçe'yi kaçırap Abdi Ağa'nın yeğenini öldürünce, Çerağ ise toprağını elinden almak isteyen ağa'yı öldürdükten sonra dağa çıkmıştır. Çıkar için ya da keyfi bir durumdan kaynaklanmayan bu olaylar tamamen roman kahramanlarının kendi haklarını savunmak içindir. Bu yüzden roman kahramanlarının bu tutumları yazarlar tarafından haklı görülmüştür. Onların haklarını arayabilecekleri bir otorite merkezinin olmaması ya da var olan otoriteye giden yolların ağaların tarafından kesilmesi roman kahramanlarını kanun kaçağı durumuna düşürmüştür. Roman kahramanlarını ele geçiremeyen ağalar her iki kahramanın annelerini öldürerek onlardan intikam almaya kalkmışlardır. Memed ve Çerağ'ın ağalara karşı ezilen köylülerin yanında olmaları yaşadıkları açlığın ve baskının ortadan kalkması için halkı umutlandırmıştır. Böylece halkın nazarında adaletin simgesi olan Memed ve Çerağ'ın bu sorunu ortadan kaldırmaktan başka çareleri kalmamıştır. *İnce Memed I*'de Memed'e Hürü Ana ve Değirmenci İsmail, *Madiyan Dağında Bir Çerağ*'da ise ihtiyar köylü Çerağ'a bir asinin

hangi özelliklere sahip olması gerektiğini söyleyerek ölüncüye dek bu davadan vazgeçemeyeceklerini ima etmişlerdir. Her iki roman kahramanı da kendilerine yüklenen bu misyonu ölüm pahasına da olsa yerine getirmek zorunda bırakılmışlardır.

*İnce Memed I'*de aşk unsuru önemli bir yer tutmasına karşın *Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ'*da yok denilecek kadar siliktir. Hatçe'nin aşkı Memed için itici bir güç olmuşken Çerağ'ın Ceyran'a karşı hisleri ilgi düzeyinde kalmış, romanda belli bir yer edinmemiştir.

*İnce Memed I'*de bölgede birçok eşkiya çetesi olmasına karşın Memed onlarla hareket etmemiş, güvendiği Cabbar ve Recep Çavuşla halka zulmeden köy ağaları ile adalet mücadelesi vermeyi seçmiştir. *Madiyan Dağı Üzerinde Bir Çerağ'*da ise bölgede var olan başka bir eşkiya çetesinden bahsedilmemiştir. Memed'in ilk kez Durmuş'un çetesinde bulunup tecrübe edinmesine karşın Çerağ giriştiği bu yolda önce tek başına hareket etmiş daha sonra kendisine dağda eşlik edecek iki arkadaş edinmiştir. *İnce Memed I'*de Süleyman eskiden eşkiyalarla çok zaman geçirmiş, onları yakından tanımış ve adaleti önemseyen erdemli eşkiya tipini kabul etmiş bir şahsiyettir. *Madiyan Dağında Bir Çerağ'*da da Cevanmerd eskiden eşkiyalık yapıp köy ağalarının evlerini soymuş, fakat sevdiği kızı alabilmek için eşkiyalığı bırakıp köye yerleşmiş bir tiptir.

Her iki romanda da roman kahramanları köy ağaları ile gerçek mücadeleye girdiklerinde iki arkadaş ile yola devam etmişlerdir. Memed önceden girdiği Durmuş'un çetesinden Cabbar ve Recep Çavuş'la Çerağ ise mücadelesi farklı köylere taşınca Sebzali ve onun arkadaşı olan Nusret ile küçük bir çete oluşturmuştur. Cabbar, Recep çavuş ve Nusret eski eşkiyalardanırlar fakat Sebzali'nin bu tarz bir deneyimi olmamıştır. *Madiyan Dağında Bir Çerağ'*da işlenen bir konu da Çerağın etrafında bulunan gençlerin, Navhas ve Reşit, sürekli onun gibi birer kahraman olma arzularıdır.

Yapılan bu çalışmada *İnce Memed I'*deki asli karakterlerin *Madiyan Dağında Bir Çerağ'*a neredeyse birebir yansıdığı tespit edilmiştir. Fakat *İnce Memed I'*deki etraflıca işlenen şahsiyet özellikleri *Madiyan Dağında Bir Çerağ'*da sınırlı kalmıştır. *İnce Memed I'*in etkisi altında yazılan *Madiyan Dağında Bir Çerağ'* adlı eser, Mansur Yakuti'nin en başarılı romanlarından sayılmaktadır.

Konuşma dili ile yazılan her iki esere ait oldukları dönemin hâkim siyasi dünya görüşlerinden sosyalist bakış açısının yansıdığı görülmektedir. Yaşar Kemal ve Mansur Yakuti eserlerinde mazlum halkın sermayeyi elinde bulunduran toprak ağalarına karşı verdiği mücadeleyi bireysel bir eylemden toplumsal bir eyleme dönüştürmüşlerdir. Devlet mekanizmalarının yetersizliği yüzünden eşkiyalığı meşru gören bakış açısıyla yazılan eserler, sermayenin belli bir kesim elinde bulundurularak yoksul halkın yaşam imkânlarından mahrum edilmesine bir tepki olarak doğmuştur.

Kaynakça

- Atalay, İ. (2007) *Jean-Paul Sartre'in Özgürlük Yolları Adlı Yapıtına Oluşumsal Yapısalcı Bir Yaklaşım*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Ayyıldız, M. (2011) . *Roman*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Enginün, İ. (2004). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Güvenç, A. Ö. (2015) *Yaşar Kemal'in İnce Memed Romanı Üzerine Oluşumsal Yapısalcı Bir İnceleme*, Ankara: Gece Kitaplığı.

- İskenderi, M. (1394) *Berresi-yi Camieşinahti-yi Asar-i Mansur Yakuti ber Esas-i Nakd-i Tekvini*, Yüksek Lisans Tezi, Daneşgah-i Ez-zehra, Tahran.
- Kaplan, Ramazan. (1997). *Türk Romanında Köy*, Ankara: Akçay.
- Kemal, Y. (1369). *İnce Memed*, (E. İsmaili, Çev.) Tahran: Naşr-i Arvand.
- Kemal, Y. (2001). *Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor*, İstanbul: Adam Yayınları.
- Kemal, Y. (2004). *İnce Memed I*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kolcu, A. İ. (2009). *Cumhuriyet Edebiyatı II (hikâye ve roman)* Erzurum: Salkımsöğüt.
- Mir Abdini, H. (1387). *Sad Sal-i Dastannevisi-yi İran*, Tahran: Neşr-i Çeşme.
- Mollayi, A. R & Musevi, S. F. (1395). "Baznumayi-i Moşareket-i Siyasi-i Rustayyan ve Mohaceran-i Rustayi Dar Dastanha-yi Dovre-i Pehlevi-yi Devvom", *Tahkik-i Tarih-i İctimai*, 1, (6), 165-184.
- Moran, B. (2006). *Türk Romanına Eleştirel Bakış 2*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Seyhan, A. (2011). *Modern Türk Romanı*, (E. Irmak, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tabriz, A. A. (2004). *Aydınların, Dini Liderler ve Esnafın İran'ın Yakın Dönem Toplumsal Hareketlerindeki ve Devrimlerindeki Rollerinin İncelenmesi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tiken, S. (2009). "Fakir Baykurt'un Yılanların Öcü Adlı Romanına Oluşumsal Yapısalcı Bir Yaklaşım", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (1), 43-56.
- Yakuti, M. (1355). *Çeraği Ber Feraz-i Madiyan Kuh*, Tahran: İntişarat-i Şebgir.
- Yalçın, Alemdar. (2011). *Çağdaş Türk Romanı*, Ankara: Akçağ.